

Василенко О. М.

Хмельницький національний університет

Рапун К. В.

Хмельницький національний університет

ВПЛИВ РІВНЯ ЗРІЛОСТІ ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ЙОГО ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Питання підготовки молоді до професійної діяльності завжди були актуальними для українського суспільства. Особливо ця проблема поглибилася на початку 90-х років ХХ століття, коли в Україні було ліквідовано систему централізованого розподілу дипломованих спеціалістів, а навчальні заклади профтехосвіти втратили свої базові підприємства. З огляду на це, випускники закладів середньої освіти змушені були самостійно шукати собі роботу. Також в період переходу на ринкові економічні відносини більшість роботодавців перейшли до недержавного сектора економіки і почали висувати більш високі вимоги до підбору своїх працівників. Усе це призвело до того, що молодь як найбільш продуктивна і працездатна частина населення склала вагомий частку загального складу безробітних України.

В свою чергу слід зазначити, що готовність до свідомого вибору професії забезпечує молоді погодження її життєвих планів з потребами економіки держави. Тому саме готовність до свідомого вибору професії складає інтегральну якість особистості і є основним показником її особистісної та професійної зрілості.

В контексті життєвого шляху особистості важливим завданням є визначення рівня її зрілості як особистості та способу ідентифікації її із певною професією. При цьому процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності, який полягає в усвідомленні нею себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, самодіагностику своїх індивідуально-психологічних якостей і зіставлення їх з психологічними вимогами професії до спеціаліста складає її професійне самовизначення (Гончаренко С., 1997).

Варто зауважити, що підґрунтям професійного самовизначення є особистісне самовизначення людини, система її базових цінностей, що визначають її ставлення до себе зокрема, і до життя в цілому. Умовою позитивного професійного самовизначення особистості є її позитивне особистісне самовизначення, прагнення до розгортання і розкриття в професійній діяльності своєї індивідуальності, свого внутрішнього потенціалу.

Дослідниця К. Альбуханова-Славська виділяє декілька типів і рівнів професійного самовизначення у залежності від рівня зрілості особистості, її характеру і способів ідентифікації себе з певною професією:

1. Ідентифікація, в основі якої лежить прагнення особистості досягти високого рівня матеріального достатку, орієнтує особистість на професійне просування в сферах професійної діяльності, що високо оплачується;
2. Ідентифікація особистістю себе з громадською діяльністю дає той тип професійного самовизначення, який пов'язаний із професійними перспективами в будь-якій діяльності, що забезпечує прояв нею соціальної активності.
3. Ідентифікація, в основі якої лежить відношення до себе як до носія певних здібностей, орієнтує особистість на максимальний прояв і на професійний розвиток в тій професії, де ці здібності будуть в більшій мірі затребувані.

4. Ідентифікація людини, що володіє широким спектром здібностей і орієнтована на творчість у праці, визначає реалізацію нею себе в тих професіях, які надають можливість творчості (Альбуханова-Славська К., 1980).

В. Федоров вважає, що важливою умовою професійного становлення людини є її становлення як самобутньої особистості, прояв її унікальності, що виявляється в її самореалізації і самоактуалізації. Таким чином відбувається злиття суспільного і особистісного смислів: суспільство зацікавлено у розвитку індивідуальності у своїх цілях (від «нормативної» особистості, не обтяженої своєю індивідуальністю, воно отримує значно менше, ніж від людини з індивідуальною творчою позицією), а отже, і в цілях самої особистості. А особистість відчуває задоволення від набуття смислу свого життя в процесах самовизначення, самоактуалізації і саморегуляції. Отже, особистісні цілі і смисли стають суспільно значимими, а індивідуальність сприймається не тільки як особистісна, але й соціальна, в тому числі професійна цінність

Досить цікавою з цього приводу є думка М. Гінзбурга, який зазначає, що професійне самовизначення як вибір професії – це процес, що розвивається в часі, й остаточне рішення людини виникає не миттєво, а протягом певного тривалого періоду. Дослідник виділяє в цьому процесі три стадії:

1. Стадія фантазії, яка триває до 11 років. У її межах дитина уявляє себе в певній професії безвідносно до реальних можливостей власного життя: здібностей, можливостей одержати кваліфіковану підготовку, роботу за спеціальністю тощо.

2. Гіпотетична стадія – від 11 до 17 років, вміщає 4 періоди. Протягом першого періоду інтересу (11-12 років) основою вибору майбутньої професії стають інтереси й схильності підлітка. У період здібностей (13-14 років) підлітки починають замислюватися над вимогами, які та чи інша професія пред'являє до здібностей людини, й порівнювати ці вимоги з власним потенціалом обдарованості. Для періоду оцінки (15-16 років) характерне намагання співвіднести особливості професії з власними ціннісними орієнтаціями й реальними можливостями. А в перехідний період (біля 17 років), який збігається з закінченням загальноосвітнього навчального закладу, відбувається перехід від гіпотетичного до реалістичного підходу у виборі професії.

3. Реалістична стадія – від 17 років і старші. Молоді люди здійснюють остаточний вибір професії. Тут виділяють період дослідження (17-18 років), спрямований на загальну орієнтацію й здобуття глибоких фундаментальних знань з обраної спеціальності, період кристалізації (19-21 рік), що характеризується звуженням діапазону вибору й визначенням основного напрямку майбутньої професії, та період спеціалізації (від 21 року), в межах якого обраний фах уточнюється вибором конкретної, вужчої спеціалізації. Наприклад, студент-психолог приймає рішення стати психологом у закладі освіти (Гінзбург М., 1998).

Дослідники М. Скиба та О. Коханко стверджують, що на хід професійного самовизначення впливає безліч чинників, серед яких провідним є педагогічний (психологічний) чинник, що складається з: нахилів (інтереси, мотиви праці); здібностей; стану здоров'я (внутрішні можливості та обмеження); самооцінки; думки батьків, родини; думки однолітків; позиції вчителів, професіоналів; особистого професійного плану (системи знань про те, чого і як хоче досягти особистість у професійній сфері) Також науковці впевнені у тому, що випускники закладів середньої освіти, обираючи майбутню професію, орієнтуються не лише на саму професію, але й на рівень освіти, місце навчання, можливості працевлаштування за обраною спеціальністю та оплату праці (Скиба М., Коханко О., 2007).

В. Гладкова вважає, що одним з важливих напрямків підготовки молоді до свідомого професійного вибору є розвиток і удосконалення профорієнтаційної роботи з ними, а саме: надання їм глибоких знань щодо змісту й умов професійної діяльності; формування у них правильних уявлень про вимоги до психофізіологічних та особистісних якостей фахівця; оцінка їх індивідуально-психологічних особливостей та порівняння їх з

вимогами до різних видів діяльності. В свою чергу, відсутність таких знань може негативно відобразитися на виборі чи зміні професії (Гладкова В., 2007).

Отже, як бачимо, на вибір майбутньої професії та професійне самовизначення випускників закладів середньої освіти впливає чимало факторів, провідними серед яких, на нашу думку, є рівень їхньої особистісної та професійної зрілості. Саме зрілість відображає не лише готовність молоді до свідомого вибору професії, але й забезпечує узгодження її життєвих планів з потребами ринку праці та економіки держави.